

Звездан ВУКАНОВИЋ*

ПАРАДИГМАТИЧНО САГЛЕДАВАЊЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Апстракт: Главни циљ овог истраживачког рада јесте парадигматично сагледавање глобализације из четири мултидисциплинарне перспективе: историјске, типолошке, идеолошке и економске. У додатку, аутор анализира позитивна и негативна обиљежја глобализације. У закључку рада анализира се тенденција сагледавања процеса глобализације у 21. вијеку, која се, према аутору, мора схватити као холистички комплексан, еклектичан, термин, стање, процес и парадигматични модел комуницирања и размјена информација између глобалних система, који мора бити сагледаван из мултидисциплинарне, мултилатералне, мултикултуралне и мултицивилизацијске перспективе, узимајући у обзир трансформационалистичке идеолошке аспекте, као и плуралистичко-еклектичку, хибридну и синтетизујућу природу њеног еволуционог развоја. Из тих разлога, глобализација ће суштински представљати значајан дефинишући концептуални и контекстуални социоекономски, културолошки и медијски тренд за анализу и боље схватање друштвених процеса у 21. вијеку.

Кључне ријечи: глобализација, економска глобализација

1. ПАРАДИГМАТИЧНО САГЛЕДАВАЊЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Методолошко и парадигматично дефинисање референтног оквира глобализације и дебата о утицају и сврховитости тог процеса представља за научнике једно од најизазовнијих али, истовремено, и најконтроверзнијих питања у сфери хуманистичких и природних наука у посљедње двије деценије двадесетог вијека. Разлози за овакву тврдњу су двојаки. Прво, процес, феномен и сагледавање

* Звездан Вукановић, ванредни професор, College of Arts and Sciences, Abu Dhabi University, The United Arab Emirates

глобализације као друштвено-економског стања је, по природи ствари, суштински и формално мултидисциплинарне природе. Зато је велики број покушаја дефинисања глобализације, који није узимао у обзир њену мултивалентност, углавном био схватан као арбитраран, једностран, али и термилошки и формално контрадикторан, често и схоластичко-иритирајуће парадоксалан. Други разлог, који није ишао у прилог објективном и рационалном сагледавању референтног оквира глобализације, садржан је у идеолошком колапсу и слому Источног блока и СССР-а, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог вијека. Стиче се утисак да су овако радикална социјална, економска, културолошка, војна и геополитичка трансформисања и прегруписавања изненадила знатан број научних ауторитета, који у блиској прошлости ипак нијесу могли антиципирати тако изненађујуће динамичан колапс Источног блока, на челу са СССР-ом. Управо након рушења Берлинског зида процес глобализације доживљава своју најинтензивнију медијско-економску експанзију и, сходно томе, и академска дебата биће управо стимулисана овим радикалним историјским догађајима. Тиме је дуго период економско-политичке биполарности морао стидљиво да се повуче пред надирућом неолибералном идеологијом слободног тржишта, што је за резултат имало ширење глобалног дијапазона тржишног, културолошког и политичког комуницирања.

У ширем контексту, глобализација представља интензивну експанзију унутар социјалне, политичке, културолошке, медијске и економске сфере и домена, што за посљедицу има стварање глобалне универзалистичке свијести која све интензивније холистички сагледава микро и макро проблеме, како у хомогеним, тако и у хетерогеним дисциплинама. Иако су термилошке дефиниције глобализације веома често контрадикторне и парадоксалне, ипак једна од академски најцитиранијих, најауторитативнијих и системски и структурално најконзистентнијих, а истовремено, и идеолошки најнеутралнијих дефиниција у току посљедње деценије, сагледава процес глобализације као интензивну компресију размишљања о свијету као цјелини конкретне глобалне међузависности (Робертсон 1992: 8). Осим веома функционалне Робертсонове дефиниције глобализације, која се у току посљедње деценије сматра једном од најауторитативнијих у академских круговима, посебно значајне резултате у дефинисању овог комплексног појма дали су Gray, Falk,

Luttwak, Stiglitz, Clark, Hertz, Hirst, Giddens, Bradley, Yoshino, Rugman, James, Schuurman, Meyer, Boli, Ramirez, Sassen, Appiah, Appadurai, Friedman, Held, McGraw, Mittelman, Waters, Sklair, Di Maggio, Powell и Grubačić.

Схватање процеса глобализације као (1) „стање утопијског одсуства наде у прогрес — порочног и злобног универзализма, који представља маску западњачког етноцентризма” (Gray 2000), (2) „пежоративног термина који тенденциозно инаугурише, усваја, форсира и фаворизује експанзију конзумерских циљева транснационалних корпорација. У њима је брига за профитом плутократски стављена у први план, чак испред бригае за људе” (Sassen & Appiah 1998), (3) „манипулативног неолибералног дискурса капиталистичких елита, чија је функција удаљавање јавног мњења од стварних друштвено-економских проблема и одбацивање сваког критичког мишљења које се супротставља увјеравању неолибералне елите у сакросантни квалитет и историјску неопходност мултилатералног неолибералног економског глобализационог програма и његове неолибералне парадигме краја историје и стварања витешког кода за економско ратовање, који је само друга ријеч за имплементацију економског апартхејда” (Грубачић 2003: 23) — представља упрошћено и недовољно аналитично стање процеса и феномена глобализације. Ови аналитичари тенденциозно окривљују процес глобализације за креирање контрадикторних процеса — на једној страни генерише привредни раст и улагања, а на другој га маргинализује и умањује, што за крајњи резултат има миграцију из сиромашних у имућније регионе и градове, како на националном, тако и на интернационалном плану (Sassen 1998). Према њиховом мишљењу, управо ти процеси у блиској будућности могу постати потенцијална база и референтна тачка за нарастање конфликта и насиља.

Подједнако поједностављене и редуциране дефиниције глобализације долазе од стручњака који сматрају овај комплексан процес стварањем „тржишног фундаментализма” (Stiglitz 2002); „турбо-капитализма” (Luttwak 1999); „јачање агресивности и неодговорности државе” (Falk 1999); „осиромашење средње класе” (Hertz 2002); циркулација конзумерских фантазија о бољем и срећнијем животу од стране фантазмагоријског потрошачког техно-капитализма, који служи као конфигурација промоције плутократске неолибералне идеологије која фаворизује глобализацију као каузални телос нужног и незауостављивог процеса док, истовремено, скрива њене

проблематичне и контрадикторне аспекте, као и негативне и регресивне карактеристике и потенцијале; слабљење јачања националних држава и продуковање све утицајнијих и ауторитативнијих геополитичких матрица и модела у којима субјекти, оличени у лику транснационалних корпорација, дјелују независно од националних држава, представљајући дискретне и аутономне ентитете.

Ови стручњаци највећим дијелом, или готово у потпуности, искључују тржишно и културолошки иновативна рјешења која је глобализација подарила човјечанству у току посљедње двије деценије, а о том питању посебно је индикативан став оних негатора глобализационих процеса који сматрају да је посљедњи пут развијено глобализационо друштво доживјело економски колапс у току америчке велике депресије 1929–1933. (James 2002), те да оно само по себи не може дати позитивнија рјешења унутар комплексне макро и микро социјално-економске ситуације у свијету. Главни аргументи за негирање процеса и постојања глобализације углавном се базирају на чињеници да нема суштинске глобализације док постоје државе (Fish & Jameson 1998: 54), као и да су регионална сарадња и комуникација много распрострањеније од глобалне (Rugman 2002).

Један од најинвентивнијих и најоригиналнијих погледа на процес глобализације у току посљедње деценије дали су Meyer, Boli, Thomas и Ramirez (1997). Они сматрају глобализацију транснационалном праксом, проузрокованом дјеловањем миметичког изоморфизма, који представља тенденцију мањих корпорација да се прилагођавају структурама и практичним тржишним — стратешким функционисањима доминантних корпорација, истовремено имитирају њихов модел и начин функционисања. Овај процес апропријације основних корпоративних вриједности и циљева директан је резултат растућих неизвјесности које се јављају на микро и макро тржишту (Di Magio & Powell 1983: 147–160).

Неки од најзначајнијих доприноса глобализације људској цивилизацијској баштини односе се на њен позитиван утицај на развој демократије, стварање ефикаснијих конкурентских стратегија и стратешких алијанси, међународне комуникације, мултикултурализма и на ефикаснију економску размјену производа и индустријских добара. Сходно томе, глобализација представља само једну неумитну, нужну и природну историјску фазу, еволуционо-квалитативно нову форму конфигурације развоја слободног тржишта, у коме држава континуирано слаби — а јача слободно

тржиште капитала па, сходно томе, постоји дугорочна тенденција да се уништи систем социјалне помоћи и државе благостања (Hirst & Thompson 1996).

На другој страни, глобализација стимулише интернационалне интеграције, развија мултикултуралност, међузависност и мултилатерализам, идеолошку и културну логику транснационалног корпоративизма који деконструира концепт државе, нације као и суверенитета (Lash, Robertson & Featherstone 1996), док у исто вријеме конституира нови ниво свијести, интернационалног капитализма, као и комплексни асоцијативни и апликативни степен свијести у домену сазнања и стила живота (Clark 1997, Bradley 1993, Friedman 2000, Schuurman 2001 и Mittelman 2000).

Међутим, и поред значајнијих неслагања међу релевантним и ауторитативним стручним мишљењима, процес глобализације бива све детаљније схваћен као неумитан, каузално сврсисходан еволуционистички процес који је, углавном, диктиран из развијених земаља западне цивилизације (ту се, прије свега, мисли на САД и Западну Европу). У том смислу, може се рећи да глобализација постаје дио наслједства и баштине људске цивилизације. Међутим, и поред тога, процес глобализације заслужује континуирану реформу, али и разумну одбрану од радикалних и самодеструктивних идеолошких тумачења. Узимајући у обзир наведене чињеничне показатеље, стиче се утисак да се у току посљедњих неколико деценија глобализација трансформисала од феномена ка процесу, да би крајем двадесетог вијека она прерасла у комплексно социјално-економско стање, које је продрло у многе сфере живота и продукционих односа. Будућност глобализације ће се у 21. вијеку кретати ка тенденцији прерастања у планетарну идеологију, унутар које ће капитализам добити глобалнију и мултикултуралнију димензију.

1.1. Историјска анализа процеса глобализације

У посљедње двије деценије редуccionистички (прије свега, економцентрични) приступ хронолошке класификације процеса глобализације постао је преовлађујући. Међутим, овакав приступ се показао крајње једностраним и неефикасним јер је своје сагледавање процеса глобализације анализирао првенствено кроз економску призму тог периода. Притом су етноцентрично оријентисани аналитичари глобализације у процесу анализе историјске перспективе

овог феномена направили двије погрешне калкулације. Као прво, економски сегмент глобализације, који су они првенствено изучавали, само је један од многобројних битних сегмената овог процеса, у који још спадају политички, антрополошки, етнографски, културолошки, медијски и технолошки. Друга значајна грешка односила се на релативно кратак временски период унутар кога су они фокусирали своја истраживања (Giddens 1990 & Giddens 1995) и који се, углавном, односио на вријеме након Другог свјетског рата, или чак на интервал од 1980. године.

У тако кратком временском периоду било је веома компликовано, на моменте и незахвално, успоставити прецизнију дијагнозу перспективе историјског процеса глобализације. За озбиљнија компаративна, квантитативно-квалитативна, гносеолошко-емпиријска, прагматична, позитивистичка и синтетичко-спекулативна истраживања то је био веома редукован и компримиран временски интервал, на основу којег је веома ризично, произвољно и неутемељено изводити систем или креирати парадигму нових научних истраживања и, притом, представити их стручној јавности са респектабилним степеном успјешно тестираних и дефинисаних постулата, а још мање хипотеза. Зато се стиче утисак да је много сврсисходније, функционалније и потпуније категоризовати перспективе историјског процеса глобализације по принципу подјеле на четири хронолошке фазе (Held 1999):

1. *Премодерна глобализација* (до 1500. године) може се лоцирати већ са појавом првих држава у Месопотамији и Кини око 3000 година п. н. е. О релевантности овог податка најбоље указује чињеница да је у то вријеме постојала комуникација између сусједних држава и региона (углавном политичких и војних империја), мада, гледано из садашње перспективе, на врло упрошћеном нивоу. У зениту свог политичког, војног и економског дјеловања, Римска империја се простирала на три континента (Европа, Азија и Африка) и својим постојањем и дјеловањем стекла имиџ и функцију глобалне културне, војне, економске и политичке велесиле. У току овог периода, тачније 1492. Године, направљен је први глобус (*Erdapfel*, односно *Earthapple*), од стране њемачког географа, картографа, морепловца и астронома, Мартина Бехаима.

2. *Рана модерна глобализација* (од 1500. до 1850. године), посматрано са макронивоа, у овом периоду је достигла своје потпуно географско-планетарно ширење захваљујући Колумбовом

открићу Америке 1492. године, када су спојени Нови и Стари свијет постали свјесни своје лоцираности и економске међузависности (Fish and Jameson 1998: 32). Овај вид географског и културолошког спајања Новог и Старог свијета (који се, истовремено, сматра и експанзијом европске империје) може се тумачити на три начина: (1) из теоцентричног угла, као резултат цивилизационог процеса ширења хришћанства по свијету; (2) из секуларног угла, као ширење еуроцентричне културолошке и цивилизационе парадигме у доба просвијећености; (3) из постколонијалне перспективе, по којој је глобализациона интеракција хетерогених култура била увод у доминацију еуроцентричне културолошке и цивилизационе парадигме (Саид 1978). Деветнаести вијек, поготово након 1830. године, представљаће период најснажније европске развојне експанзије. Развој европске привредне производње у односу на глобално тржиште удвостручиће се од 1750. до 1830. године, а у Великој Британији чак уседмостручити, док ће у Кини и Индији опасти за два и по пута.

3. *Модерна глобализација* (од 1850. до 1945. године) — западни економски и културни утицај налази се у фази најинтензивније привредне и индустријске експанзије. У овом периоду Британска империја достиже свој најснажнији развој, што јој доноси епитет „империје у којој сунце никада не залази”. Иначе, глагол „глобализовати” (на енглеском *globalize*) у писаној форми ће се употријебити по први пут у току овог периода (1944. године) у америчком издању *The Merriam Webster Dictionary*.

4. *Савремена глобализација* (од 1945. године до данас) карактеристична је по интензивној размјени информација и ширењу информативних и информатичких мрежа, а карактеришу је, прије свега, усавршавање медијских технологија телевизије, радија, интернета и интерфејса.

1.2. Тийолошке димензије глобализације

Мултидисциплинарна природа процеса глобализације чини нужним сагледавање овог феномена кроз вишедимензионални референтни оквир. Димензије глобализационог процеса не могу се схватити као изоловане компоненте или чиниоци друштвеног система, већ као сегмент већег и комплекснијег интерактивног система.

Концептуалне дефиниције глобализације зависне су од типолошких димензија кроз које се овај планетарни феномен посматра.

Имајући у виду динамичност и нестабилност социјалних и природних закона, те чињеницу да су односи између ова два контекста у међузависности, то имплицира да се глобализација мора нужно сагледати као синоптички феномен у коме је потребно извршити компаративну анализу између процеса синтезе и ентропије унутар једног друштва, у који спадају модуси нивоа кооперативности, конкурентности, међузависности и превазилажења повремених интересних и цивилизацијских конфликта. У контекст типолошких димензија глобализације улазе три кључна фактора:

— *онџолошки* — информише свијест индивидуалца о феномену глобализације, сагледавајући је кроз систем социјално-конструисаних имица;

— *нормативни* — дефинише глобализациони систем, нормирајући га као позитиван, односно негативан;

— *парадигматични* — бави се начинима разумијевања глобализације који могу бити двојаки: секуларни (еволуционистички) и религиозни (теолошки).

Онџолошка димензија дефинише процес глобализације као типолошки систем унутар ширег социјалног контекста у коме се овај феномен представља као врста идеологије, доктрине, у нешто радикалнијој ситуацији, и мита, у зависности од његовог појмовног схватања.

Сублимирајући хипотетичко каузалне параметре, *нормативна димензија* моделира феномен глобализације кроз квалитативне инструментарије који подразумевају ослањање на индуктивне, односно дедуктивне моделе мишљења, од којих овај други, у генералном смислу, позитивније третира већину аспеката глобализације. Међутим, дедуктивни модели размишљања, због тежње ка стварању универзалних нормирања, веома често свој фокус интересовања преносе у контекстуалну сферу апстракције и метафизике. Због инсистирања на позиционирању нормативних вриједности, нормативна перспектива глобализације изгледа ригидније од осталих, утолико више што директно експлицира на квалитативне карактеристике овог феномена.

Парадигматична димензија глобализације заснива се на биполарном принципу секуларног (еволуционистичког) и религиозног (теолошког) концепта, који се у својој есенцији фундаментално разликују. Док се еволуционистички концепт базира и своју инспирацију налази у интеракцији социјалне конкурентности, дотле религиозни концепт дефинише своју позицију и мисију утицајем

божанске воље на мондијализацију. Ток глобализације одређен је не људском, већ божијом вољом. Позитивистичка основа секуларног мишљења директно је у супротности са есхатолошко-теолошком манифестацијом религиозне димензије глобализације. Иако на дијаметрално супротним идеолошким основама, ова два мишљења значајно доприносе схватању глобализације као плуралистичког друштвеног проблема, који се универзално или индивидуално може посматрати кроз низ различитих перспектива, од којих свака понаособ, или заједно, доприноси новом и значајном схватању које потенцијално може помоћи у дефинисању концептуалног појма феномена глобализације.

1.3. Идеолошко позиционирање глобализације

Медијска, културна и комуникациона глобализација се, на основу идеолошких предиспозиција, може категоризовати у три различита сегмента: (1) *глобалистичка теорија глобализације*; (2) *традиционалистичка теорија глобализације* и (3) *трансформационистичка теорија глобализације* (Cohrain and Pain 2004: 22).

(1) *Глобалисти* сагледавају глобализацију као нужан развој који не може бити значајније заустављен или измијењен људском интервенцијом, посебно не од стране традиционалних политичких институција као што је држава. Глобалисти се могу подијелити у оптимисте и песимисте. *Оптимисти*, користећи неолибералне идеолошке аргументе, афирмишу тријумф индивидуалне аутономије и тржишних принципа који се, према њиховом мишљењу, налазе у доминантном положају у односу на апаратуру државних институција. Они фаворизују позитивне карактеристике нових технологија глобалних комуникација и интензивирање културних контаката. На другој страни, *песимисти* су више окренути традиционалистичким хуманистичким идеалима и они процес глобализације углавном сагледавају кроз доминантне и хегемонистичке економске и политичке интересе и идеолошке системе којидоводе до неравномјерног развоја човјечанства и појава сегрегације и гетоизације (Hamnett 1996). Ипак, недвосмислено заједничка карактеристика глобалистичких песимиста и оптимиста јесте да обје групе сматрају да је глобализација првенствено економски феномен.

Међутим, овако еконоцентричан поглед на процес глобализације је често критикован због интензивних функционалистичких

спекулација које неријетко прелазе у фазу детерминистичког сагледавања процеса глобализације. Као такав, функционализам пасти од замки искључивог релационог (односног) размишљања, што га квалификује као инхерентно и фундаментално нормативан и евалуативан систем анализе, па стога неефикасно дефинише комплексне, мултидисциплинарне и хипотетичке ситуације у којима процес глобализације функционише. Притом, детерминизам има тенденцију да веома често поједностављује и генерализује резултате истраживачког рада. Функција посматраног процеса или феномена, у формалном и идеолошком смислу, има снажан утицај на сам феномен проматрања и често доводи до искривљавања стварне перспективе проматраног објекта/субјекта. Сводећи процес глобализације углавном на заједничке економске деноминаторе, екоцентрична теорија озбиљно маргинализује читав склоп осталих битних мултидисциплинарних (медијских, културолошких, антрополошких, етнографских, технолошких, политичких) сфера. Зато су логичко-каузални односи унутар мултидисциплинарних система и парадигми маргинализовани, и њихове каузално-посљедичне форме постају екоцентрично схематизоване парадигме које остају ван значајнијег утицаја пробабилистичких модела што, у крајњој инстанци, слаби компаративну моћ овог система анализе.

(2) *Традиционалистѝи* сматрају да је значај глобализације као новог револуционарног феномена пренаглашен и увеличан. Поборници ове теорије сматрају да је највећи дио социјалних и економских активности регионалног, а не глобалног карактера, па је стога глобализација, према њиховом мишљењу, мит, тј. она представља континуитет између прошлости и садашњости. За традиционалисте, глобализација не уноси ништа ново у савремене форме живота, већ представља континуитет и прогрес еволуционе промјене. Без обзира на процес глобализације, традиционалисти су убијеђени да ће економске и социјалне разлике између сјевера и југа бити још видљивије.

(3) *Трансформационалистѝи* сагледавају глобализацију као значајан процес, али критички преиспитују нужност функционисања њених постулата. Припадници ове идеолошке струје и даље вјерују да глобализација није продрла у све поре културног и медијског живота, те да још увијек има простора за размјену националне, регионалне и локалне културе и цивилизацијских тековина и искустава. Имајући у виду њихове ставове, за трансформационалисте

се може рећи да признају и прихватају комплексност глобализационог феномена те да њихов став представља компромисну солуцију између дијаметрално супротстављених ставова глобалиста и традиционалиста.

2. ЕКОНОМСКА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА — СТВАРАЊЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Посљедњих 25 година Гини коефицијент је порастао у OECD земљама за 10%, а видљив пораст је присутан и у Кини, Русији и Бразилу. Конзумирање енергије је шест пута веће у односу на 1950.

О великим неједнакостима између зарада на глобалном нивоу веома илустративно указује анализа глобалне пирамиде богатства из 2012. Богатство је високо концентрисано и није се значајније дистрибуирало ка већем броју друштвених слојева. Тако је 39,3% свјетског богатства концентрисано у оквиру 0,6% свјетске популације, док 69,3% свјетске популације посједује свега 3,3% свјетског богатства (Davies, Lluberas and Shorrocks 2012: 18).

Посебно је проблематична чињеница да је у пореским рајевима остављена шестина свјетског приватног богатства, што износи 32 трилиона долара. Двадесет процената најбогатијих посједују 74,1% богатства, а двадесет процената најсиромашнијих свега 1,5%, док двије петине најсиромашнијих посједује само пет процената свјетских прихода

Тридесет процената најбогатијих посједује 97% свјетског богатства.

Десет процената становништва има 85% свјетског богатства, док 90% свјетског становништва има 15% укупног свјетског богатства. Између 1960. и 2010. разлика између просјечних прихода најбогатијег и најсиромашнијег дијела становништва порасла је за 135%.

3. ПОЗИТИВНА И НЕГАТИВНА ОБИЉЕЖЈА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Глобализација је најафирмативније перципирана у Холандији, Венецуели, Египту, Нигерији, Вијетнаму, Филипинима, Индији, Катару, Њемачкој и Сједињеним Америчким Државама, у којима више од три четвртине популације има позитивно мишљење, док је најнегативније мишљење о глобализацији присутно у Аргентини, Аустралији, Турској и Француској, у којима више од трећине грађана има негативан став о глобализацији.

Позитивна обиљежја, предности, карактеристике, аспекти, кон-секвенце, тенденције, трендови, ефекти, импликације и бенефити глобализације укључују:

— слободни проток капитала, предузетништва и трансфер технологије;

— проширење тржишта, што узрокује повећану економију оби-ма и ширине и смањује цијене производа, услуга и апликација, док истовремено повећава производњу и потражњу, као и производни квалитет;

— повећање међународне сарадње и ликвидности капитала због директних страних инвестиција и размјене интелектуалног капитала (De Mello, 1999);

— квалитативно и квантитативно повећање грађанског дис-курса (драматичан пораст невладиних организација од 6.000 у 1990. на 26.000 у 1998. (Nye 2000));

— драстично смањење трошкова комуникације (између 1970. и 2002. цијена полупроводника пала је за 1000%);

— већи животни стандард;

— бољи и интегрисанији развој инфраструктуре;

— стварају се нова занимања и професије у којима глобална комуникација и размјена знања и искуства постају све значајније;

— подизање економске тржишне конкурентности на микро и макро нивоу (Das 2004) као и универзитетских и научнотехноло-шких истраживачких стандарда;

— свеобухватнија информисаност грађана и јавности, посебно преко друштвених медија и интернетских мрежа;

— успостављање глобалног *benchmarking* стандарда;

— приступачнија цијена робе, производа, услуга и апликација за купце и кориснике усљед смањења тржишних баријера;

— повећање размјене глобалног знања, иновација и технологија;

— проширење пословне и тржишне сарадње повећавањем про-тока међународне трговине преко директних страних инвестиција (посебно у области ICT-ја и телекомуникација) и приступа већим и разноврснијим међународним тржиштима;

— боље разумијевање мултикултурализма (Nienaber 2015), као и интеркултурализма;

— повећање броја туриста (Nienaber 2015);

— већа подршка одрживог развоја (Nienaber 2015);

- ефикаснија и ефективнија међународна интеграција у глобалне токове (Nienaber 2015);
- повећава се квалитет људских ресурса и директних страних инвестиција (Nienaber 2015);
- ширење међународне истраживачке мреже (Ennew & Greenway 2012);
- убрзава се размјена информација, остварујући бољу комуникациону, интернетску и телекомуникациону повезаност;
- ефикаснији и ефективнији приступ техничко-експертском *know-how* због тога што већа глобална понуда и новостворена тржишта смањују трошкове ангажовања људских ресурса, као и тржишне баријере капиталу и протоку финансија, трошковима транспорта и комуникација;
- јефтинији приступ сировинама и производима на иностраним тржиштима, као и стандардизованији маркетинг, чији трошкови су смањени;
- боље разумијевање друштвено-економских односа у свијету због веће размјене информација;
- већа могућност запошљавања;
- бољи и шири приступ кредиторима одржава ниже каматне стопе;
- због повећања конкурентности, инфлација се боље контролише;
- већа могућност мултинационалне корпоративне глобалне експанзије.

На другој страни, негативни ефекти глобализације су:

- повећање конкуренције и монополизације тржишта преузимањем домицилних малих и средњих фирми и компанија;
- смањује зараду и стандарде запослених у корпорацијама, као и утицај синдикалних организација;
- централизација корпоративне моћи и превелики утицај мултинационалних корпорација на друштво;
- трансфер природних ресурса;
- стварање високе концентрације медијског власништва у рукама специфичног броја мултинационалних корпорација, што може негативно утицати на објективност медијског извјештавања и ограничавање/контролу медијских слобода/медијског изражавања;

- несигурнији и нестабилнији послови (просјечан запослени у току радно способног живота промијени између седам и десет различитих послова);
- веће загађење животне средине (екосистема) због ширег транспорта производа;
- смањење културног диверзитета и губљење културног идентитета усљед јачања глобалне бренд културе и американизације — холивудизације културног и друштвено-економског простора;
- финансијски систем постаје подложнији глобалним кризама;
- затварање малих и средњих предузећа усљед јаке конкуренције од стране мултинационалних корпорација;
- смањење корпоративних пореза на штету земаља у којима корпорације послују;
- смањење слободе медијског извјештавања усљед јачања мултинационалних медијских корпорација;
- повезани утицај негативних економских и финансијских криза на велики број земаља;
- повећање друштвене и економске неједнакости, раслојавања и стратификације који узрокују друштвене и политичке тензије (осам најбогатијих људи на свијету има веће економско богатство него пола глобалне популације);
- макроекономска нестабилност и могућност да финансијски шокови негативно утичу на већи број земаља;
- већа структурална незапосленост у оним земљама које аутсорсују своју производњу у другим земљама и регионима;
- глобализација највише погађа најмање стручну и образовану популацију (Gaston & Khalid 2010);
- културна хомогенизација апсорбује, асимилира и маргинализује мање, аутентичне и специфичне традиције/културе, што води ка губитку суверености;
- повећање имиграције;
- превелика ослоњеност на инострану радну снагу и интелектуални капитал;
- потенцијал за ширење епидемија и тероризма;
- глобалним отварањем тржишта рада и интелектуалног капитала сиромашније земље остају без кадровске инфраструктуре, док богатије земље аутсорсовањем производње повећавају незапосленост најмање образованог дијела становништва;

- смањење утицаја синдикалних организација и зарада у производним дјелатностима;
- повећање незапослености усљед глобалне миграције интелектуалног капитала;
- спорији раст зарада;
- већи раст трговинског дефицита;
- послови постају несигурнији;
- стварање дигиталног јаза (*Digital divide*) између информатички високо и ниско развијених земаља дигиталних компетенција; у развијеним земљама просјек коришћења интернета је преко 80%, а у неразвијеним 40%, док је у области широкопојасног мобилног интернета тај јаз још израженији (84% према 21%).

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА: ТЕНДЕНЦИЈА САГЛЕДАВАЊА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ У 21. ВИЈЕКУ

Један од главних циљева истраживања процеса глобализације у 21. вијеку биће објективно дефинисање и антиципирање *nexus causalis* узрочно-посљедичних односа који са собом носе консеквенце овог глобалног социјалног стања. Притом, глобализација се мора схватити као холистички комплексан, еклектичан термин, стање, процес и парадигматични модел комуницирања и размјена информација између глобалних система, који мора бити сагледаван из мултидисциплинарне, мултилатералне, мултикултуралне, мултицивилизацијске и дијалектичке перспективе, домена и аспекта, узимајући у обзир трансформационистичке идеолошке аспекте, као и плуралистичко-еклектичку, хибридну и синтетизујућу природу њеног еволуционог развоја.

Само овако холистички свеобухватном, супстанцијалном и свр-сисходном анализом процес глобализације може бити сагледан у својој комплексности, културној, идеолошкој и економској мултидимензионалности, и на тај начин се ефикасније могу одредити каузалне и антитетичке варијабилности њених тенденција, контратенденција, позиција, конфликта, тензија и динамика, као и социјалне, културолошке, медијске, технолошке и економске контуре, трајекторије, а истовремено и антиципирати функционалности и прагматичнија перспектива и дијапазон значења и дјеловања у односу на животне стилове садашњих и будућих генерација.

Сходно томе, глобализацију не треба сагледавати у супституци-оно-редукционистичко синусној пројекцији еко (ет)ноцентричне или бинарне форме, већ као холистички интерактиван и међусобно комплементаран процес, који ће одбацити искључивости хомогенизацијских и поларизацијских теорија, а критички имплементирати све теорије глобализације (хомогенизација, поларизација и хибри-дизација) и компаративним и мултидисциплинарним апстраховањем најфункционалнијих и најкохерентнијих аспеката и постулата дати функционалну универзалну и партикуларну дефиницију овог процеса, или у нешто интензивнијем смислу — стања. Без обзира на тренутне или будуће тенденције, као и контратенденције, гло-бализација ће суштински представљати значајан дефинишући кон-цептуални и контекстуални социоекономски, културолошки и ме-дијски оквирни интерфејс (начин живота, стање духа) за анализу и боље схватање друштвених процеса у 21. вијеку.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Bradley, S. (1993). *Globalization, Technology and Competition*, Harvard Business School Publishing.
- [2] Clark, I. (1997). *Globalization and Fragmentation*, Oxford University Press.
- [3] Cochrane, Allan and Kathy Pain. 2004. „A Globalising Society?” in David Held, ed, *A Globalizing World? Culture, Economics and Politics*, 5–46. New York: Routledge.
- [4] Das, D. K. (2004). *Economic dimensions of globalization*. In *The Economic Dimensions of Globalization* (pp. 67–102). Palgrave Macmillan UK.
- [5] Davies, J. Lluberas, R. and Shorrocks, A. (2012). *Global Wealth Report 2012*, Zurich: Credit Suisse AG.
- [6] De Mello, L. R. (1999). *Foreign direct investment-led growth: evidence from time series and panel data*. *Oxford economic papers*, 51(1), 133–151.
- [7] DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983). „The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields”, *American Sociological Review*, 48: 147–160.
- [8] Ennew, C, & Greenaway, D. (Eds.). (2012). *The globalization of higher education*. Springer.
- [9] Falk, R. (1999). *Predatory Globalization: A Critique*, Blackwell Publishers.
- [10] Fish, S. & Jameson, F. (1998). *The Cultures of Globalization*, Duke University Press.
- [11] Friedman, T. (2000). *Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, Knopf Publishing Group.
- [12] Giddens, A. (1995). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*, Polity.

- [13] Giddens A. 2000. *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives*. New York: Routledge.
- [14] Gray, J. (2000). *False Dawn: The Delusions of Global Capitalism*, The New Press.
- [15] Грубачић, А. (2003). *Глобализација непристајања*, Нови Сад: Светови.
- [16] Hertz, N. (2002). *Silent Takeover: Global Capitalism and the Death of Democracy*, Simon & Schuster.
- [17] James, H. (2002). *End of Globalization: Lessons from the Great Depression*, Harvard University Press.
- [18] Lash, S. M, Robertson, R. & Featherstone, M. (1996). *Global Modernities*, SAGE Publications.
- [19] Luttwak, E. (1999). *Turbo Capitalism: Winners and Losers in the Global Economy*, Harper Collins Publishers.
- [20] McDonagh, J, Nienaber, B, & Woods, M. (Eds.). (2015). *Globalization and Europe's Rural Regions*. Ashgate Publishing, Ltd.
- [21] Mittelman, J. H. (2000). *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*, Princeton: Princeton University Press.
- [22] Nye, J. S. Jr. Globalization: „What's New? What's Not? (And So What?)”. *Foreign Policy*, No. 118 (Spring, 2000), pp. 104–119.
- [23] Robertson R. 1995. „Globalization: time-space and homogeneity-heterogeneity”. In *Global Modernities*, ed. M. Featherstone, S. Lash, R. Robertson, pp. 25–44. London: Sage.
- [24] Rugman, A. (2002). *The End of Globalization*, AMACOM.
- [25] Said, E. W. (1978). *Orientalism* Routledge & Kegan Paul Ltd. London
- [26] Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow*, New York: Cambridge University Press.
- [27] Schuurman, J. F. (2001). *Globalization and Development Studies: Challenges for the 21 st Century*, Sage Publications.
- [28] Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its Discontents*, Norton W. W. & Company, Inc.
- [29] The Report of the Oxford Martin Commission for Future Generations. (2013). Now for the long term. October 2013. Oxford Martin School, University of Oxford.
- [30] Thomas, G. M, Ramirez, F. O, Boli, J. & Meyer, J. W. (1987). *Institutional Structure: Constituting State, Society and the Individual*, SAGE Publications.

Zvezdan VUKANOVIĆ

PARADIGMATIC PERSPECTIVE OF GLOBALIZATION

Summary

The main aim of this research paper is a paradigmatic consideration of globalization from four different perspectives: historical, typological, ideological and economic. In addition, the author analyzes positive and negative aspects of globalization. In conclusion, the author analyzes the tendencies of the process of globalization in the 21 st century as a complex, eclectic term, condition, process and paradigmatic model of communication and exchange of information between global systems, that should be perceived from a multidisciplinary, multilateral, multicultural and multi-civilizational perspective taking into consideration transformationalist ideological aspects, as well as pluralist-eclectic, hybrid and synthesized nature of its evolutionary development. For these reasons, the globalization will essentially represent a significant and defining conceptual and contextual socio-economic, cultural and media trend for analysis and better understanding of social processes in the 21st century.

Keywords: globalization, economic globalization